

Роль соціальних ініціатив дитячих природоохоронних організацій у становленні громадянина

Пашенко О. В., координатор Всеукраїнської дитячої спілки «Екологічна варта»

УБУДЬ-ЯКІ часи суспільні умови ставали підґрунтям для розвитку соціальних рухів, серед яких свою соціальну нішу завжди займав і дитячий рух в особі різних дитячих об'єднань і організацій. Дитячі об'єднання діють та розвивається, щоб дати можливість дітям знайти способи застосування своїх сил та можливостей самореалізації, реалізації дитячих інтересів, виховання та розвитку особистості. Тому доцільно зазначити виховний характер та соціальну спрямованість у роботі таких об'єднань.

У дитячих організаціях, які обрали напрямом діяльності охорону природи, підлітки мають можливість реалізувати себе в корисних справах, розвивати та виявляти соціальну ініціативність, що сприяє розвитку особистості.

Екологічні проблеми сьогодні набули великої гостроти, тому навчання лідерів, досвідчених у справі охорони природи, залучення молоді до їх розв'язання є нагальним для суспільства. Діти та молодь, які свідомо долучаються до такої діяльності, створюють та реалізують екологічні проекти, спрямовані на поліпшення екологічної ситуації рідного краю, і є справжніми патріотами своєї Батьківщини. Адже виховання справжнього патріота можливе лише за умов практичної участі в розв'язанні реальних проблем суспільства, громади, серед яких охорона довкілля є однією з найважливіших.

Дані соціологічних досліджень свідчать, що рівень патріотизму народу України є недосить висо-

ким. Серед молоді віком 18–29 років показник готовності до еміграції становить 50,4%, у віковій групі 30–39 років – 42,4%, практично кожна друга молода людина не виключає для себе можливості еміграції. Ця позиція в основному зумовлена неможливістю повною мірою реалізувати свій потенціал і мати достатній рівень матеріального благополуччя на Батьківщині [1, с. 34; 2, с. 2].

У багатьох дослідженнях зазначається, що молодь не усвідомлює особистої причетності до екологічних проблем рідного краю, не володіє достатньою інформацією у цій сфері та не планує брати участь у заходах, які безпосередньо спрямовані на подолання таких проблем [3, с. 49–52].

Для вдосконалення виховної діяльності дитячих громадських об'єднань та організацій важливими є ідеї відомого українського педагога О. А. Захаренка. У створеній та реалізованій ним системі громадянського виховання школа забезпечує розвиток дитини завдяки об'єднанню зусиль педагогів, батьків та громадськості, що є надзвичайно цінним не лише для навчального закладу, а й для громадської організації.

Принципи гуманізму й творчого підходу до розвитку особистості дитини в педагогіці співробітництва, одним із зачинателів якої був О. А. Захаренко, були впроваджені ним у практику через реалізацію ідей творчої взаємодії вчителя й учня, навчання без примусу, досягнення поставленої мети, індивідуального й колективного підходів до діяльності учнів, творчого самоврядування, особистісного підходу до виховання, співпраці вчителів з батьками, громадськістю.

Громадянське виховання є важливою складовою концепції авторської школи педагога, яка, зокрема, передбачає виховання у дітей патріотичних почуттів і гордості за родину, однокласників, односельців, село, Батьківщину. Така школа ставить своїм завданням навчити дітей бачити красу світу і берегти її: «...Землю треба берегти не лише для себе, а й для прийдешніх поколінь, щоб знали наші нащадки, якого вони роду, якого племені, щоб пишалися своїм минулим, вірили у майбутнє» [2, с. 131].

Ці ідеї значною мірою реалізуються у діяльності дитячих громадських об'єднань через організацію заходів, під час яких діти починають вивчати навколишній світ саме зі свого рідного краю, де народились і виросли. У розв'язанні соціальних проблем власного періо-

Еколого-патріотична акція
«Збережемо Дністер»

ну дитячі організації можуть не тільки надати реальну допомогу, а й сприяти формуванню найкращих рис особистості, вихованню справжнього патріота держави.

Як стверджує К. Чорна, у вихованні мають гармонійно поєднуватись інтереси особистості (вільний саморозвиток і збереження своєї індивідуальності), суспільства (саморозвиток особистості має здійснюватися на моральній основі, а виховання – сприяти формуванню культурних, соціалізованих людей), держави, нації (усі діти мають стати компетентними громадянами-патріотами, гуманістами, здатними забезпечити країні гідне місце в цивілізованому світі) [4, с. 5].

Соціальна ініціативність як вища форма соціальної активності людини є важливою складовою становлення особистості, яка відповідає глобальним викликам сьогодення та практичним інтересам держави.

Соціальні ініціативи в дитячій організації, яка обрала складний природоохоронний напрям діяльності, відіграють важливу роль у формуванні громадянської позиції дитини, становленні громадянина.

У процесі практичної роботи, виховної та просвітницької діяльності, в яких беруть участь старші члени організації (діти) разом з молодшими, а також долучення до роботи місцевих громад дитина має змогу наочно побачити результати своєї праці, відчутти себе здатною не тільки розвивати власну особистість, а й бути корисною для суспільства.

Реалізацію такої діяльності можна продемонструвати на прикладі роботи Всеукраїнської дитячої спілки «Екологічна варта». Це об'єднання сьогодні є єдиною дитячою природоохоронною організацією, що має всеукраїнський статус. Вона об'єднує 40 тис. дітей, які активно долучаються до розв'язання регіональних екологічних проблем. Функціонує 100 міських, 125 районних та 125 сільських осередків у 350 містах і селах України. Мета діяльності спілки – виховання екологічно свідомої особистості через організацію цікавої екологічної роботи з дітьми й молоддю та їхню участь у дослідницькій роботі, природоохоронних акціях. Діяльність базується на принципах добровільності й творчої активності.

Організація використовує форми й методи роботи, які дають змогу кожній дитині відчутти себе частиною природи, усвідомити важливість власної та колективної праці на захист довкілля. Практична природоохоронна робота членів ВДС «Екологічна варта», що є важливою частиною всієї діяльності, включає проведення традиційних всеукраїнських заходів, спрямованих на захист довкілля, розв'язання нагальних екологічних проблем певної місцевості або населеного пункту, а також у рамках акцій «Збережи ялинку», «Наша допомога птахам», «Первоцвіт», «Посади своє дерево», «Струмочок, річечка, ріка».

У період з 2010 р. й до цього часу різними обласними, районними та селищними організаціями здійснено досить багато різних соціальних ініціатив. Так, сільські осередки в Овідіопольському районі Одеської області в 2014 р. провели акцію «Збережи ялинку!», яка набула нового змісту – ялинкові композиції, зимові букети, новорічні іграшки та прикраси були призначені для захисників нашої Вітчизни. Діти з натхнення виготовляли подарунки для бійців АТО, які волонтери потім привезли на передову.

Вартівці Маркушівської ЗОШ І–ІІІ ступенів Бердичівського району Житомирської області реалізували міні-проект «Старим речам – нове життя». Вони зібрали зношений, старий верхній одяг і пошили для воїнів валянки, які відправили у зону АТО.

Всеукраїнська дитяча спілка «Екологічна варта» спільно з Всеукраїнською екологічною лігою та Благодійним фондом спасіння дітей України від Чорнобильської катастрофи у 2014–2015 рр. організували обстеження та лікування дітей Житомирської області в Українському спеціалізованому диспансері радіаційного захисту населення Міністерства охорони здоров'я України в заповідній зоні м. Києва.

Третій рік поспіль Всеукраїнська дитяча спілка «Екологічна варта» проводить всеукраїнську громадську природоохоронну кампанію «Батарейкам – утилізація!». За цей час було встановлено 518 контейнерів у всіх регіонах України та зібрано понад 14 тонн відпрацьованих батарейок.

Діти разом з дорослими розробили Програму «Екологічний форум дітей і молоді України» для реалізації виховних та програмних завдань Спілки в умовах сьогодення, яка стала змістовою основою технології виховної роботи. Реалізація цієї програми сприяє розширенню реальних практик у патріотичному вихованні дітей та молоді, формуванню громадянської ідентичності, відчуття приналежності до рідної землі, народу. Мета її спрямована на виховання дітей та молоді справжніми патріотами держави через набуття досвіду громадянської поведінки та залучення їх до реальної участі в природоохоронній роботі. Актуалізовано завдання програми, що включають: формування активної громадянської патріотичної позиції; підвищення рівня соціальної компетентності молоді з питань патріотизму, виховання ціннісного ставлення до довкілля рідної країни через організацію заходів, спрямованих на патріотичне виховання дітей і молоді та залучення учнівської молоді до заходів у різних регіонах України; формування лідерських якостей дітей та молоді; залучення дітей та молоді до природоохоронного руху, до науково-дослідної діяльності в громадській організації; сприяння мотивації дітей та молоді на подальше використання набутих знань та умінь у суспільному житті; вдосконалення методичного забезпечення діяльності дитячих громадських організацій.

Важливою ознакою програми є її інноваційність (від лат. «novatio» зміна, новизна, оновлення), що характеризується пошуком нових та вдосконаленням наявних концепцій, принципів, підходів до реалізації програми, істотною зміною в змісті, формах і методах освіти, виховання, організації діяльності педагога. Водночас вона передбачає розвиток творчого потенціалу учасників, зміни у способі їхньої діяльності, стилі мислення, створення та поширення новизни.

Інноваційність програми «Екологічний форум дітей та молоді України» визначається за критеріями: *духовно-ціннісний критерій* визначає спрямованість патріотичного виховання на формування системи цінностей громадянина-патріота України, досягнення духовно-культурної єдності (впровадження у виховний процес змістового компонента з формування системи патріотичних цінностей через комплексне поєднання різних заходів з вирішенням певних виховних завдань. Зокрема, під час підготовки та проведення такої форми роботи, як засідання «Діти України на варті довілля» діти складають тексти виступів, що містять результати конкретних природоохоронних справ регіональних організацій спілки.

На засіданні учасники представляють власні напрацювання та мають можливість обмінятися досвідом; *реалізаційно-цільовий критерій* визначає готовність суб'єктів правильно та творчо вирішувати завдання, знаходити конкретні шляхи підвищення ефективності цієї діяльності для досягнення бажаного результату, який збігається з його метою і відповідає основним інтересам і прагненням різних категорій населення, які мають соціально значущу патріотичну спрямованість (під час Фестивалю кращих дитячих ініціатив «Виховання патріотизму через природоохоронну роботу» учасники мають можливість не тільки навчитися шукати ефективні шляхи розв'язання

регіональних екологічних проблем, а й реалізувати соціально значущу патріотичну спрямованість власних природоохоронних справ.

Під час фестивалю організовують виставку дитячих робіт із зазначеної тематики, використовують такі форми роботи, як дискусії, презентації, тренінги, а також інтерактивні форми – екологічні ігри та створення екологічних стежок; *практично-результативний критерій* визначає ефективність роботи з патріотичного виховання, внаслідок чого в діяльності й поведінці дітей відбуваються позитивні зміни, які характеризуються самореалізацією особистості на благо Батьківщини в будь-якій сфері суспільного або державного життя (діяльність учасників має комплексний характер і спрямована в першу чергу на практичну роботу, під час якої вони зможуть не тільки відчувати, а й продемонструвати позитивні зміни у самовихованні.

Дієвою практичною формою роботи є конкурси-захисти екологічних проектів «На варті довілля рідного краю» та «Розв'язання регіональних екологічних проблем», де учасники захищають результати власних науково-практичних природоохоронних досліджень; *пізнавальний критерій* визначає рівень розвитку знань, уявлень, які є основою розуміння патріотизму й цілісного самовизначення особистості та групи як суб'єкта соціально значущої діяльності, здійсненої на благо Батьківщини (під час екологічних навчально-виховних семінарів з питань виховання екологічного світогляду як невід'ємної складової патріотизму

учасники програми матимуть змогу підвищити рівень знань з екологічних питань, проведення таких навчально-практичних семінарів на території об'єктів природно-заповідного фонду України допомагають отримати знання про принципи діяльності заповідників, національних парків, ботанічних садів та надати об'єктам ПЗФ практичну допомогу); *поведінковий критерій* визначає готовність особистості, групи до повноцінної самореалізації як громадянина – патріота Батьківщини в одній чи кількох сферах соціально значущої діяльності, конкретні результати, досягнення в процесі її здійснення, основні якості, які проявляються на поведінковому рівні (готовність учасників до конкретних дій буде виявлена під час практичної роботи – акції «На варті довілля рідного краю», «Прибери планету», «Посади своє дерево»).

Соціальні ініціативи дитячих природоохоронних організацій, крім вирішення проблемних питань, мають значний виховний вплив на юних учасників такої діяльності. Комплексність програми, органічне поєднання навчальної, конкурсної, проектної роботи та обов'язкової практичної складової є важливими у процесі виховання патріота-громадянина.

Література:

1. Головаха Є. Тенденції соціальних змін в Україні та Європі: за результатами «Європейського соціального дослідження» 2005–2009 / Євген Головаха, Андрій Горбачик. – К.: Інститут соціології НАН України, 2010.
2. Захаренко О. А. Слово до нащадків / О. А. Захаренко. – К.: СПД Богданова А. М., 2006. – 216 с.
3. Біла книга національної освіти України / Т. Ф. Алексєєнко, В. М. Аніщенко, Г. О. Балл (та ін.); за заг. ред. акад. В. Г. Кременя, НАПН України. – К.: Інформ. системи, 2010. – 342 с.
4. Чорна К. І. Особливості сучасних технологій виховання / К. І. Чорна // Сучасні технології в освіті: Реком. бібліогр. покажч. – Ч. 2. Сучасні технології виховання / упоряд.: І. П. Моїсєєва, Л. О. Пономаренко; АПН України; ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. – К., 2006. – 196 с.

Вартівці Маркушівської ЗОШ
пошили валинки для бійців АТО
(Житомирська область)